

Wstęp

Dziecko to istota poddana ciągłym procesom rozwojowym, która w miarę upływającego czasu specjalizuje się i dojrzewa w każdej płaszczyźnie jej funkcjonowania. Jako istota biologiczna zależna jest od własnych predyspozycji genetycznych, jak i aktualnie dziejących się procesów somatycznych na poziomie jej cielesności. I w końcu należy do istot społecznych wkomponowanych w interakcje społeczne, które opierają się zarówno na bliskich relacjach emocjonalnych, jak i czysto społecznych. Nade wszystko jest podmiotem własnego działania, moderowanego przede wszystkim przez jej własne struktury psychologiczne i te czynniki pochodzące z wyżej wspomnianych płaszczyzn.

Termin „nieletni” jest pojęciem prawnym, ustawowo ściśle skategoryzowanym ze względu na wiek, dotychczasowy przebieg demoralizacji oraz orzeczone środki wychowawcze i poprawcze. Z perspektywy psychologicznej nieletnim może być każdy człowiek znajdujący się w okresie dzieciństwa i dorastania. Najczęściej w statystykach policyjnych i w aktach sądowych nieletnimi są adolescenti, będący w okresie dynamicznego procesu indywiduacji, w ramach którego jednostka jest zobowiązana wypełnić liczne zadania ukierunkowane przede wszystkim na osiągnięcie gotowości do podjęcia zadań jako osoba dorosła. W tym ważnym etapie istotne jest otrzymywanie wsparcia ze strony otoczenia, szczególnie rodziny, a którego niestety nieletni często nie uzyskują z uwagi na dysfunkcjonalność systemu wychowawczego. Z psychologicznej strony, należałoby powiedzieć, iż nieletni to osoba, która znajduje się w procesie kryminogenezy, a więc rozciągniętym w czasie procesie oddziaływań społecznych, biologicznych i psychologicznych, prowadzących finalnie do popełnienia przestępstwa (Tyszkiewicz, 2007). Prawo i psychologia, chociaż nie tylko te dyscypliny, stoją naprzeciw nieletnim, aby chronić ich dobro. Wymiar sprawiedliwości powinien zapewnić osobie nieletniej warunki umożliwiające rozwój i należyte funkcjonowanie w społeczeństwie. Psychologia z kolei ma służyć wykształconą na swoim gruncie

wiedzą teoretyczną i praktyczną oraz aparatem diagnostycznym, by wspólnie i rzetelnie chronić dobro nieletniego.

Pomimo iż istnieje wiele teorii i koncepcji wyjaśniających problematykę kryminogenezy nieletnich, często opierających się na nurcie *evidence best practice*, próżno jednak szukać jednego spójnego systemu wyjaśniającego zarówno podłoże, mechanizm działania, jak i program pomocy wobec nieletnich sprawców. Czytelnik w niniejszej publikacji nie odnajdzie odpowiedzi na niszę spójnego ujęcia teoretycznego, ale w ramach szerszej koncepcji psychologii zachowań przestępczych (*psychology of criminal conduct*), zostanie zaprezentowana luka badawcza, która być może okaże się kolejną cegielką budującą pełniejszy model wyjaśniania mechanizmów i procesów leżących u podstaw rozwoju zachowań inkryminowanych nieletnich. W niniejszej pozycji autorka skupia się na procesie kryminogenezy nieletnich – bądź jak kto woli procesie demoralizacji – z perspektywy jego uwarunkowań poznawczych. Zarys teoretyczny pracy wprowadza w zagadnienia postępowania sądowego wobec nieletnich oraz wybrane teorie wyjaśniające kryminogenezę nieletnich. Publikacja zawiera również prezentację wyników badań nad nieletnimi, wobec których sąd zastosował środek wychowawczo-poprawczy w postaci umieszczenia w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym. Badania pozwoliły dokonać charakterystyki młodzieży – nieletnich w zakresie ich stylów funkcjonowania społecznego, prezentowanych przekonań poznawczych oraz antyspołecznego poznania (*antisocial cognition*) wraz z weryfikacją temperamentalnych czynników ryzyka przestępczych wzorców myślenia. W ramach prowadzonych badań wyznaczono kilka celów. Pierwszy skupiony jest na weryfikacji funkcjonowania nieletnich w zakresie ich osobistych przekonań poznawczych, poziomu kompetencji moralnych oraz uruchamianych stylów funkcjonowania interpersonalnego. Drugi cel badawczy odnosi się do ustalenia profilu stylów myślenia przestępczego nieletnich wraz z analizą współzależności stylów myślenia z poziomem funkcjonowania intelektualnego. Ostatnie zadanie badawcze dotyczy ustalenia temperamentalnych predyktorów stylów myślenia przestępczego nieletnich.

Materiał badawczy przedstawiany w niniejszej publikacji jest silnie osadzony w ramach perspektywy poznawczej z zaznaczeniem roli procesów społeczno-poznawczych w aktywowaniu zachowania. Jako autorka treści chciałabym

podkreślić, że w ramach wyjaśniania procesów etiologicznych zachowań konstytuujących kryminogenezę czy demoralizację, należałoby również pamiętać o innych perspektywach eksplorujących człowiecze działanie. Warto więc zwrócić uwagę na perspektywę biologiczną, cechowości, psychodynamiczną, socjokulturową, behawioralną, humanistyczną i osobowościową.